

اقتصاد مقاومتی و راه‌های دستیابی به آن

محمد نوفرستی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۹/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۲۸

چکیده

در طول چند سال گذشته کمتر مفهومی در اقتصاد به اندازه مفهوم اقتصاد مقاومتی برجستگی یافته و مورد بحث و جدل و تبادل نظر قرار گرفته است. واژه اقتصاد مقاومتی اصطلاح جدیدی در ادبیات اقتصادی ایران است که برای اولین بار توسط مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۹ مطرح شد. از آن زمان تاکنون ابهامات زیادی در مورد مفهوم اقتصاد مقاومتی، چگونگی دست‌یابی به اقتصاد مقاومتی و رابطه آن با رشد اقتصادی بلند مدت در میان اقتصاددانان، سیاستمداران و عموم مردم وجود داشته و بحث‌های زیادی را برانگیخته است. این مقاله، با استناد به سخنان مقام معظم رهبری در مورد اقتصاد مقاومتی چنین نتیجه‌گیری می‌کند که منظور از اقتصاد مقاومتی مفهومی بسیار نزدیک به تاب‌آوری اقتصادی به همراه پایداری اقتصادی است. این مقاله در عین حال پاره‌ای از اقدامات لازم برای نیل به اقتصاد مقاومتی را مورد بحث قرار می‌دهد.

کلید واژه‌ها: اقتصاد مقاومتی، تاب‌آوری اقتصادی، پایداری اقتصادی.

مقدمه

در طول چند سال گذشته کمتر مفهومی در اقتصاد به اندازه مفهوم اقتصاد مقاومتی برجستگی یافته و مورد بحث و جدل و تبادل نظر قرار گرفته است. اقتصاد مقاومتی را باید واژه جدیدی دانست که برای اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری به ادبیات اقتصادی ایران افزوده شد. از آن زمان تاکنون استنباط‌های متفاوتی از این واژه صورت گرفته است به گونه ای که برخی آن را اقتصادی بسته، خودکفا و مستحکم و گروهی آن را اقتصادی تاب آور و در تعامل با اقتصاد جهانی دانسته‌اند. سخنان مقام معظم رهبری در مورد اقتصاد مقاومتی نیز خود بازتاب گسترده ای داشته است (چغانه ۱۳۹۳، کامرانی راد ۱۳۹۳). از دنبال کردن این سخنان در چند سال گذشته شاید بتوان چنین برداشت نمود که منظور معظم‌اله از اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد تاب آور و پایدار است. تاب آوری^۱ و پایداری^۲ را باید دو ویژگی مهم و مطلوب یک سیستم اقتصادی تلقی کرد (هالینگ ۱۹۷۳).^۳ در در این مقاله سعی بر آن است تا مفهوم تاب آوری اقتصادی به همراه پایداری اقتصادی و پایداری اقتصادی می‌پردازد و تعریفی را برای اقتصاد مقاومتی ارائه می‌کند. سپس بخش سوم مقاله به این موضوع می‌پردازد که اقتصاد مقاومتی حاصل یک فرایند بهینه یابی مقید است. در بخش چهارم مقاله الزامات و پیش زمینه‌های لازم برای ایجاد یک اقتصاد مقاومتی مورد بحث قرار می‌گیرد. در بخش پنجم پاره ای از اقدامات برای نیل به اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود. بخش ششم مقاله به نتیجه گیری می‌پردازد.

۱. مفهوم تاب آوری و پایداری اقتصادی

برای شناخت بهتر نسبت به اینکه تاب آوری اقتصادی و پایداری اقتصادی چیست و چگونه می‌توان قدرت این تاب آوری و پایداری را سنجش کرده و میزان بهبود شرایط اقتصادی را پایش نمود، لازم است مفهوم تاب آوری اقتصادی و پایداری اقتصادی به صورت دقیق تری مورد توجه قرار گیرد. در ادامه برای هر یک از این دو مفهوم براساس ادبیاتی که در دو دهه اخیر شکل گرفته است توضیحاتی ارائه می‌شود.

۱-۱. تاب آوری اقتصادی

موضوع تاب آوری مقوله مورد بحث جدیدی در اقتصاد جهانی است که طی دو دهه اخیر مورد توجه بسیاری از اندیشمندان و سیاستگذاران اقتصادی قرار گرفته و مطالب متعددی در مورد آن نگاشته شده است.

1 Resiliency
2 Stability
3 Holling

از آن میان می‌توان به رُز^۱ (۲۰۰۴، ۲۰۰۹، ۲۰۱۵)، رز و کروس من^۲ (۲۰۱۳)، گرینهم و نف^۳ (۲۰۱۳)، براد بریج^۴ (۲۰۱۴) و هاپکینز^۵ (۲۰۱۰) اشاره کرد.

تاب آوری اقتصادی در اوایل دهه ۱۹۷۰ در ادبیات علمی ظهور یافت (گوتز، فلمینگ و هانت ۲۰۱۶). منظور کلی از تاب آوری اقتصادی توان یک سیستم اقتصادی به ادامه فعالیت در یک حد قابل قبول پس از بروز تکانه است (دانش جعفری ۱۳۹۵). این مفهوم در ارتباط با عمده ترین مسئله اقتصادی که چگونگی تخصیص بهینه منابع به هنگام مواجهه با معضل کمیابی است قرار می‌گیرد. پس از وقوع تکانه، معضل کمیابی منابع تشدید شده و بیشتر از حالت عادی نمود پیدا می‌کند. لذا لازم است منابع باقی مانده در راستای بهبودی شرایط اقتصادی، در نهایت کارائی مورد استفاده قرار گیرند. در این مفهوم، اقتصادی تاب آور تر است که بتواند از منابع باقی مانده پس از وقوع بحران، به صورت کاراتری بهره برداری کند.

هرچند در ادبیات اقتصادی تعریف جامع و مانعی از تاب آوری اقتصادی ارائه نشده است، اما در یک بیان کلی می‌توان چنین عنوان کرد که تاب آوری اقتصادی آنچنان ظرفیتی است که یک سیستم اقتصادی در مقابله با تکانه‌های کوتاه مدت داخلی و خارجی و همچنین تغییرات بلند مدت در وضعیت اجتماعی و اقتصادی و شرایط جوی در خود ایجاد می‌کند تا بتواند به هنگام وقوع تکانه در حد قابل قبولی روند رشد خود را ادامه دهد.

۲-۱. پایداری اقتصادی

وقوع یک تکانه موجب می‌شود تا به ظرفیت‌های موجود اقتصادی خسارت وارد شود. اما خسارت وارده به جریان تولید کالاها و خدمات و از دست دادن اشتغال و درآمد می‌تواند عمده تر از خسارات اولیه بوده باشد (رُز ۲۰۱۵). این نوع از خسارت در ست از مقطع بروز تکانه آغاز می‌شود و تا زمانی که اقتصاد کاملاً بهبود نیافته است و یا به سطح تعادل جدیدی نرسیده است تداوم می‌یابد. ادبیات اقتصادی مفهوم پایداری را چنین بیان می‌کند که پایداری عبارت از قدرت یک سیستم به بازگشت به شرایط تعادل اولیه پس از مواجه شدن با یک تکانه موقت است. اقتصادی از پایداری برخوردار است که بتواند با بهره‌گیری از منابع باقی مانده پس از وقوع بحران، ظرفیت‌های تولیدی از دست رفته را به سرعت ترمیم و بازسازی کند. هرچه بازگشت به شرایط تعادل سریع تر و هرچه نوسانات کمتر باشد، سیستم پایدار تر است. لازم به توجه است که تاب آوری میزان تداوم

1 Rose
2 Rose & krausmann
3 Greenham & nef
4 Broadbridge
5 Hopkins

ارتباط روابط در درون یک سیستم را تعیین می‌کند و شاخصی از قدرت سیستم به دفع تکانه‌های وارده بر متغیرهای سیستم و تداوم کارکرد مطلوب آن است، حال آنکه پایداری عبارت از قدرت یک سیستم به بازگشت به شرایط تعادل اولیه پس از مواجهه با یک تکانه موقت است. در نتیجه، با توجه به تمایز ذکر شده، یک سیستم اقتصادی ممکن است تاب آور باشد اما در مواجهه با یک تکانه، برای مدتی طولانی در شرایط عدم تعادل باقی بماند و به سطح تعادل پایدار گذشته بازنگشته یا در سطح پایین تری از قبل به تعادل برسد. پایداری اقتصادی از نظر کاجی‌تانی و تاتانو (۲۰۰۹) به منزله اقداماتی تلقی می‌شود که کمک می‌کنند تا اختلالات جانب کسب و کار پس از خسارات فیزیکی وارده به ساختارها تخفیف یابد. میزان اثر بخشی این اقدامات را می‌توان توسط کاهش در زبانی که اگر این اقدامات صورت نمی‌گرفت حادث می‌شد، اندازه‌گیری کرد.

سطح پایداری یک سیستم اقتصادی شدیداً به رفتار تصمیم‌گیرندگان اقتصادی و سیاست‌های بخش عمومی وابسته است. لازمه بهبود شرایط ایجاد شده، افزایش در سرمایه‌گذاری برای جبران خسارات وارده به ظرفیت‌های اقتصادی است که مستلزم تغییر الگوی مصرف و چرخش منابع از تولید کالاهای مصرفی به تولید کالاهای سرمایه‌ای است. ثمره چنین چرخشی در افزایش توان تولیدی جامعه در آینده نمود خواهد یافت.

۱-۳. اقتصاد مقاومتی: اقتصادی تاب آور و پایدار

بهترین و مناسب‌ترین تعریفی که می‌توان از اقتصاد مقاومتی ارائه کرد یک اقتصاد تاب آور و پایدار است. به عبارت دیگر هر دو مفهوم تاب آوری و پایداری مفاهیمی هستند که در قالب واژه اقتصاد مقاومتی جمع یافته‌اند. بر این اساس می‌توان گفت: اقتصاد مقاومتی آنچنان اقتصادی است که ظرفیت مقابله با نااطمینانی‌ها و تکانه‌های داخلی و خارجی، اعم از تکانه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و بلایای طبیعی را در خود ایجاد کرده است و می‌تواند تحت وقوع شرایط دشوار، به روند رشد و شکوفایی خود در حد قابل قبولی ادامه داده و به سرعت به سوی تعادل پایدار اولیه بازگردد.

با توجه به تعریف فوق، امر چگونگی تخصیص بهینه منابع محدود جامعه به اموری که چنانچه تکانه‌ای وارد شود کمترین آسیب را داشته باشد (تاب آوری اقتصادی)، به همراه مسئله چگونگی ترمیم خسارات تحمیل شده و بازسازی سریع ظرفیت‌های تولیدی به منظور بازگشت به شرایط تعادل اولیه (پایداری اقتصادی)، در مجموع اقتصاد مقاومتی را شکل می‌دهند.

۲. اقتصاد مقاومتی حاصل یک بهینه یابی مقید

به طور معمول اقتصادها در راستای نیل به اهداف رشد و توسعه اقتصادی با توجه به قیدهای زیست محیطی، ملاحظات اجتماعی و ثبات اقتصادی، اقدام به بهینه یابی مقید کرده و منابع محدود جامعه را بر آن اساس تخصیص می‌دهند. اما در یک اقتصاد مقاومتی، علاوه بر قیدهای مورد اشاره، تاب آوری و پایداری اقتصادی به عنوان دو قید مهم دیگر در نظر گرفته شده و در فرآیند بهینه یابی مقید لحاظ می‌شود (آیگ اینگر ۲۰۰۹)^۱. به عبارت دیگر، واژه "مقاومت" در ترکیب لغوی اقتصاد مقاومتی بر این امر تأکید می‌گذارد که لازم است در سازمان دهی و تخصیص منابع جامعه، تاب آوری و پایداری اقتصادی به عنوان دو قید عمده در فرآیند بهینه یابی مورد توجه قرار گیرند.

در نظر گرفتن این دو قید به هنگام تخصیص منابع قطعاً بدون هزینه نیست اما در بسیاری از موارد هزینه صرف شده ارزش آن را دارد که شرایطی فراهم شود تا به هنگام بروز یک تکانه احتمالی، اقتصاد کشور کمترین زیان را متحمل شده و بتواند کماکان در تعامل با دنیای خارج به حرکت خویش در مسیر رشد و شکوفایی ادامه دهد.

۳. پیش زمینه‌های لازم برای ایجاد یک اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی زمانی امکان تحقق می‌یابد که الزامات آن فراهم باشد. یک اقتصاد مقاوم قبل از هر چیز به مردمی مقاوم و با انگیزه نیازمند است. انگیزه مقاومت و پایداری در مقابله با تکانه‌های داخلی و خارجی زمانی در مردم تقویت خواهد شد که احساس کنند اعطای فرصت‌ها در فعالیتهای اقتصادی و برخورداری از منابع محدود جامعه براساس توانمندی و قابلیت‌های فردی افراد و نه بر اساس ملاحظات خاص صورت می‌گیرد. عامه مردم در اقتصادهایی که در آن فساد و رانت خواری ریشه دوانیده و اختلافات طبقاتی شدیدی را موجب شده است، انگیزه زیادی برای حمایت از نظام اقتصادی حاکم نخواهند داشت.

یکی از الزاماتی که زمینه تحقق اقتصاد مقاومتی را فراهم می‌سازد مبارزه با فساد اقتصادی و جرایم سازمان یافته از طریق تجدید نظر و تقویت قوانین پولشویی و تأکید بر اجرایی شدن آن است. هنگامی که رشوه خواری و برخورداری از درآمدهای نامشروع و به ناحق در جامعه ای شایع شود، چگونه می‌توان از عامه مردم ناشاد از چنان شرایطی انتظار داشت که وقتی تکانه ای بر پیکره اقتصاد وارد می‌شود، از نظام اقتصادی موجود حمایت کرده و بر حفظ آن تأکید ورزد. زمانی این خواسته معقول جلوه می‌کند که به افراد در بخش خصوصی فرصت داده شود تا براساس قابلیت‌ها و توانمندی‌های خویش بتوانند سهم مناسبی از فعالیتهای اقتصادی را در اختیار گیرند. پیش نیاز اصلی و اساسی اجرای اقتصاد مقاومتی را پوریان (۱۳۹۵) مشارکت مردم در اقتصاد

دانسته و بر این تأکید می‌ورزد که مقاوم سازی آحاد جامعه تنها با شفافیت فعالیت‌های اقتصادی و به تبع آن کاهش انواع فسادهای اقتصادی و اجتماعی ایجاد خواهد شد. هاپکینز (۲۰۱۰) معتقد است که باید تاب آوری فردی را در مرکز توجه تلاش برای بهبود شرایط تاب آوری سیستم قرار داد. یک فرد زمانی می‌تواند به صورت موثر بر شرایط بیرونی تأثیر گذار باشد که از زندگی و محیط اقتصادی پیرامون خویش احساس شادمانی داشته باشد. کلیه اقداماتی که می‌تواند چنین اموری را موجب شود قطعاً به بهبود شرایط ایجاد اقتصاد مقاومتی کمک خواهد کرد.

هدف قرار گرفتن نیل به اقتصاد مقاومتی لازم می‌آورد تا گام‌های عملی موثری در جهت رفع معضلات فعلی اقتصاد کشور برداشته شود. اقتصادی که با مشکلات و عدم تعادل‌های متعددی مواجه است بی شک شکننده و ناپایدار خواهد بود. رفع این مشکلات و عدم تعادل‌ها، صرف نظر از آنکه آن جامعه به دنبال ایجاد اقتصاد مقاومتی بوده یا نبوده باشد، امری متعارف در اقتصاد یک جامعه است. روشن است که حل مشکلات و نابسامانی‌های اقتصادی، جامعه را مقاوم تر خواهد ساخت، اما در ادبیات اقتصادی بحث اقتصاد مقاومتی و راه کارهای مقاوم سازی اقتصادی زمانی آغاز می‌شود که اقتصاد دچار مشکل خاصی نبوده و از عملکرد مطلوبی برخوردار باشد. در چنین موقعیتی، هر چند نظام اقتصادی موجود، به دور از انواع معضلات و مشکلات اقتصادی، به کارترین وجه ممکن عمل می‌کند، ولی محتمل است که در آینده با بروز تکانه‌هایی مواجه باشد که به کارکرد مطلوب این نظام خدشه وارد نماید. آنچه در حیطه اقتصاد مقاومتی قرار می‌گیرد، شناخت این تکانه‌های احتمالی و راه کارهای مقابله با آن است تا نظام اقتصادی بتواند با تحمل حداقل زبان ممکن به حرکت خویش در مسیر رشد و شکوفایی ادامه دهد. بر کسی پوشیده نیست که یک اقتصاد ناسالم با عملکردی نامطلوب بسیار شکننده و ناپایدار است. اما انجام اقدامات لازم و سعی در رفع معضلات و تنگناهای موجود چنین اقتصادی را نمی‌توان، به مفهوم تئوریک قضیه، در چارچوب ایجاد اقتصاد مقاومتی دانست. رفع معضلات موجود که لازمه کارکرد متعارف یک اقتصاد است، تنها پیش زمینه لازم را برای استقرار اقتصاد مقاومتی فراهم خواهد ساخت. بیان مثالی در این رابطه موضوع را روشن تر می‌کند. فرض کنید ترمز اتومبیلی خراب است. بدیهی است که سرنشینان چنین اتومبیلی بسیار آسیب پذیرند. رفع نقص ترمز، که امکان کارکرد معمول و متعارف این اتومبیل را فراهم می‌آورد، به طور طبیعی اولین اقدامی است که باید صورت پذیرد. حال اگر این اتومبیل هیچ نقصی نداشت و به خوبی خدمات معمول را ارائه می‌کرد اما احتمال می‌رفت که با خطر تصادف مواجه باشد، اکنون چنانچه فکر شود که کیسه هوا در اتومبیل تعبیه شود تا به هنگام تصادف زیان وارده تخفیف یابد، اقدامی پیش گیرانه خواهد بود. در تناظر با اقتصاد، بخش اول که به تعمیر ترمز مربوط می‌شود اقتصاد مقاومتی نبوده و تنها آن قسمتی که به تشخیص خطر تصادف و تعبیه کیسه هوا مربوط می‌شود در چارچوب اقتصاد مقاومتی قرار می‌گیرد.

به نظر می‌رسد که اقتصاد ایران در شرایط کنونی با نقطه آغاز اقدام به ایجاد یک اقتصاد مقاومتی فاصله دارد. اما هدف قرار گرفتن نیل به اقتصاد مقاومتی این فرصت مغتنم را فراهم ساخته تا گام‌های عملی و موثری در جهت رفع معضلات فعلی اقتصاد کشور برداشته شود. یکی از چالش‌های مهم پیش رو در مقطع فعلی مقابله با بحران بیکاری گسترده به ویژه در میان قشر جوان و تحصیل کرده این مرز و بوم است. در عین حال نگاه‌های تولیدی نیز با مشکلات عدیده ای هم از جانب عرضه و هم از جانب تقاضا مواجه هستند که نتیجه آن عدم بهره برداری مناسب از ظرفیت‌های تولیدی و سوق یافتن به سمت ورشکستگی‌های گسترده است. نظام بانکی کشور از فعالیت‌های متعارف بانکی سودی نبرده و عموم بانک‌های کشور از این نظر زیان ده هستند. تعداد چک‌های برگشتی و حجم معوقات بانکی افزایش چشم‌گیری یافته و سهم قابل توجهی از منابع بانک‌ها در املاک و مستغلات منجمد شده و قدرت اعتباردهی را با مشکل جدی مواجه ساخته است. دولت توانایی لازم برای پرداخت به موقع بدهی خویش به پیمانکاران طرح‌های دولتی را، که بخشی از آن منتج از تداوم سیاست پرداخت یارانه به خانوارها است، ندارد. برخی صندوق‌های بازنشستگی خیلی قبل تر از آنکه در معرض آثار تغییر شدید ساختار سنی جمعیت در نتیجه افزایش زاد و ولد دهه ۱۳۶۰ قرار گیرند و با جمع‌گیری از بازنشسته گان مواجه باشند، از وضعیت مالی نامطلوبی برخوردارند. بحران آب تشدید شده و روز به روز جدی تر می‌شود. این‌ها همه به اضافه ده‌ها مشکلات بزرگ و کوچک دیگر موانع عمده بر سر راه ایجاد اقتصاد مقاومتی هستند و لازم است هرچه زودتر چاره ای برای حل آن‌ها اندیشیده شود تا بتوان پس از فائق آمدن بر آن مشکلات، در راستای حرکت به سوی ایجاد اقتصاد مقاومتی گام‌های سازنده و موثری را برداشت.

۴. اقدامات مقاوم سازی اقتصادی

اقدامات لازم برای مقاوم سازی اقتصاد را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم بندی نمود. دسته اول اقداماتی هستند که لازم است قبل از وقوع یک تکانه به انجام رسیده باشد تا هنگامی که عملاً تکانه حادث می‌شود، کمترین لطمه را به فعالیت‌های اقتصادی تحمیل کند (برونو ۲۰۰۳ و هیمز ۲۰۰۹). این دسته از اقدامات، بنابه ماهیتی که دارند از گستردگی نسبتاً زیادی برخوردار بوده و فعالیت‌های متنوعی را در بر می‌گیرند. دسته دوم، اقداماتی است که پس از بروز تکانه باید به مرحله اجرا درآید تا فعالیت‌های اقتصادی را با تحمل کمترین زیان به شرایط تعادل اولیه بازگرداند. چنین اقداماتی عمدتاً جنبه‌هایی از ایثار و از خود گذشتگی را به همراه داشته و موجب می‌شود تا در شرایط نامساعد پس از بحران، عوامل اقتصادی با سخت‌کوشی و تلاش بی‌وقفه به کاهش تبعات منفی بحران حادث شده و در نهایت به رفع آن بپردازند.

- پاره ای از اقداماتی که در دسته اول قرار گرفته و به تحکیم اقتصاد مقاومتی می‌انجامد به شرح زیر است:
- افزایش ظرفیت‌های تولیدی جامعه برای تولید غذا و تأمین امنیت غذایی از طریق سرمایه گذاری در زیر ساخت‌های کشاورزی، تکنولوژی کشاورزی، تأمین آب اقتصادی و مدیریت بهتر ذخیره‌های غذایی
  - دنبال کردن استراتژی مزیت نسبی از طریق افزایش سرمایه گذاری در صنایعی که کشور از جنبه منابع اولیه در آن مزیت نسبی دارد. این امر بیشترین بازدهی و مازاد اقتصادی را در برداشته و سبب خواهد شد تا سرمایه با شتاب بیشتری متجمع و رشد اقتصادی با ثبات را امکان پذیر سازد.
  - متنوع سازی محصولات صادراتی و پرهیز از خام فروشی به ویژه نفت، از طریق توسعه پالایشگاه‌ها، صنایع پتروشیمی و تولید محصولات با منشاء نفت و گاز و سایر منابع خام نظیر سنگ‌ها و منابع کانی و فراهم آوردن امکان صادرات این محصولات به بازارهای متعددی در سطح جهان
  - حمایت از طرح‌های دانش بنیان و بنگاه‌های جوان نوآور و سرمایه گذاری در تحقیقات مربوط به آنها به منظور تقویت توان تولیدی متکی به دانش بومی
  - سرمایه گذاری در تعلیم و تربیت به منظور ارتقاء سرمایه انسانی و اجتماعی در جهت ایجاد رشد اقتصادی با ثبات
  - سخت گیری در مورد بزرگ شدن شرکت‌ها و تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در دست گروه‌هایی خاص به صورت انحصاری به منظور فراهم آوردن یک فضای رقابتی و تقویت هرچه بیشتر بازارهای رقابتی که تحکیم کننده اقتصاد مقاومتی است
  - مقاوم سازی سازه‌ها در مقابل بلایای طبیعی و جلوگیری از تجمع بیش از حد جمعیت کشور در یک شهر و تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در آن
  - تنوع بخشی به محصولات کشاورزی و فعالیت‌های اقتصادی در مناطق مختلف کشور
  - اجرای سیاست‌هایی که به افزایش نرخ مشارکت به ویژه در بانوان بینجامد
  - ایجاد حلقه‌های بازخوردی به منظور آگاهی هرچه سریع تر از پیامدهای اقدامات سیاستی صورت گرفته

از جمله اقداماتی که می توان آنها را در دسته دوم قرار داد و بعد از وقوع بحران به بازگشت به شرایط تعادل پایدار کمک می‌کنند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اجرای سیاست‌هایی که به تحریک انگیزه افراد جامعه در جهت از خود گذشتگی، مقاومت و حمایت هرچه بیشتر از نظام اقتصادی موجود و تلاش برای بحران حادث شده منجر شود. نظیر اقداماتی که برای کاهش فقر، بهبود توزیع درآمد و ثروت، مبارزه با فساد، ارتقاء شاخص توسعه انسانی و افزایش سهم بخش خصوصی در فعالیت‌های اقتصادی صورت می‌گیرد.

- ایجاد و تقویت تثبیت‌کننده‌های خودکار در اقتصاد نظیر حق بیمه بیکاری و نرخ نهایی بالای مالیاتی که امکان خروج سریع از رکود را فراهم آورد.
- ایجاد ظرفیت‌های اضافی در اقتصاد تا به هنگام وقوع بحران بلافاصله جانشین شده و از کاهش درآمد و افت رشد اقتصادی جلوگیری کند.
- در اختیار داشتن مبالغی به عنوان اضافه بودجه توسط دولت تا چنانچه رکودی حادث شد نیازی به افزایش مالیات‌ها و یا کاهش مخارج دولت نبوده باشد.
- ایجاد صندوق ذخیره ارزی برای هموار سازی مخارج دولت و تثبیت اقتصادی به هنگام وقوع تکانه‌های منفی درآمد نفت.
- وجود پروژه‌های اقتصادی از قبل آماده سازی شده توسط دولت که پس از وقوع بحران بلافاصله بتواند به مرحله اجرا درآید.

۵. جمع بندی و نتیجه گیری

در رابطه با مفهوم واژه اقتصاد مقاومتی اتفاق نظر چندانی وجود ندارد. از شواهد و قراین موجود در این رابطه می‌توان چنین استنباط کرد که منظور از اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد تاب آور و پایدار است. تاب آوری میزان تداوم ارتباط روابط در درون یک سیستم را تعیین می‌کند و شاخصی از قدرت سیستم به دفع تکانه‌های وارده بر متغیرهای سیستم و تداوم کارکرد مطلوب آن است، و پایداری عبارت از قدرت یک سیستم به بازگشت به شرایط تعادل اولیه پس از مواجه شدن با یک تکانه موقت است. اقتصاد مقاومتی برای نیل به اهداف رشد و توسعه اقتصادی، در بهینه یابی مقید، علاوه بر قیدهای معمول زیست محیطی، ملاحظات اجتماعی و ثبات اقتصادی، دو قید تاب آوری و پایداری اقتصادی را نیز لحاظ می‌کند. به عبارت دیگر اقتصاد مقاومتی حاصل یک بهینه یابی مقید است. اقتصاد مقاومتی زمانی موضوعیت می‌یابد که اقتصاد از مرحله حل معضلات و مشکلات مبتلا به از جمله بیکاری، تورم، و کمبود رشد گذر کرده باشد و از کارکرد مناسب متعارفی برخوردار باشد. در پی گذار از این چنین مرحله ای است که می‌توان به شناسایی خطرات احتمالی که در آینده اقتصاد را تحدید خواهد کرد پرداخت و دست به اقداماتی زد که چنانچه تکانه ای بر پیکره اقتصاد وارد شود، با تحمل کمترین زیان بتواند به روند حرکت خود ادامه دهد. دو دسته اقدامات برای مقاوم سازی اقتصادی قابل انجام است، یک دسته قبل از وقوع بحران و دسته دیگر پس از آنکه بحران حادث می‌شود.

در خاتمه لازم است این مسئله مورد تأکید قرار گیرد که اقتصاد مقاومتی هدف نیست، بلکه لازم است به عنوان یک قید در استراتژی‌های نیل به رشد و توسعه اقتصادی لحاظ شود. قدر مسلم لحاظ کردن قیده‌های لازم برای برخورداری از اقتصاد مقاومتی بدون هزینه نیست. تعیین حد بهینه اقتصاد مقاومتی مستلزم انجام یک تحلیل هزینه فایده اجتماعی است. شاید بیشترین ارزش تفکر در مورد اقتصاد مقاومتی را بتوان در اهمیت

یافتن برقراری توازن بهینه بین مواردی چون جهانی شدن و متکی به داخل بودن، مداخله دولت و آزادی اقتصادی، بنگاه‌های بزرگ و بنگاه‌های کوچک، و کارایی و تاب آوری دانست.

منابع

- دانش جعفری، داوود (۱۳۹۵)، نگاهی به اقتصاد ایران در چارچوب اقتصاد مقاومتی، روزنامه فرصت امروز، دوشنبه ۲۸ تیرماه
- پوریان، حیدر (۱۳۹۵)، مثلث مسئولیت‌های اقتصاد مقاومتی، ماهنامه اقتصاد ایران، سال نوزدهم، شماره ۲۰۷، اردیبهشت ماه
- چغانه، مرضیه (۱۳۹۳)، چیستی اقتصاد مقاومتی در فرمایشات رهبر معظم انقلاب، پژوهشکده عفاف، ۱۰ اردیبهشت ماه
- کامرانی راد، سید امیر حسینی (۱۳۹۳)، تعریفی جامع و کامل از اقتصاد مقاومتی، پایگاه اطلاع رسانی حوزه، ۲ خرداد ماه
- Aiginger, K. (2009), **Strengthening the resilience of an economy: Enlarging the menu of stabilization policy to prevent another crisis**, *Inter-economics*, 44 (5), pp. 309-316.
- Bruneau, M., Chang, S., Eguchi, R., Lee, G., O'Rourke, T., Reinhorn, A., Shinozuka, M., Tierney, K., Wallace, W., & von Winterfeldt, D. (2003). **A Framework to Quantitatively Assess and Enhance Seismic Resilience of Communities**, *Earthquake Spectra* 19: 733-752. Classic paper on multiple dimensions of community resilience, though only a perfunctory treatment of the economic dimension.
- Broadbridge, Angela and Raikes, Luke (2014), **Building Economic Resilience**, IPPR North.
- Greenham, T., Cox, E. and Ryan Collins, J. (2013), **Mapping Economic Resilience**, York: Friends Provident Foundation.
- Hopkins, R. (2010), **Localisation and resilience at the local level: The case of Transition Town Totnes** (Devon, UK), Ph.D. thesis, Plymouth University.
- Haimes, Y.Y. (2009). **On the definition of resilience in systems**. *Risk Analysis*, 4(29), 498-501.
- Holling, C. (1973), **Resilience and Stability of Ecological Systems**, *Annu. Rev. Ecol. Syst.*, Vol. 4, Issue 1, pp.1-23.
- Kajitani, Y., & Tatano, H. (2009), **Estimation of Lifeline Resilience Factors based on Empirical Surveys of Japanese Industries**, *Earthquake Spectra* 25(4): 755-76. Measurement of resilience in Japanese manufacturing firms.
- Rose, A. (2004), **Defining and measuring economic resilience to disasters**, *Disaster Prevention and Management*, Vol. 13, issue 4, pp.307-314.
- Rose, A. and Krausmann, E. (2013), **An economic framework for the development of a resilience index for business recovery**, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Vol. 5, pp.73-83.

Rose,A.,and S.Liao.2009, **The Economics of Demand Surge, Center for Risk and Economic Analysis of Terrorism Events**, University of Southern California, LOSANGELES, CA.

Resilient Economy and How It Could Be Achieved

Mohammad Noferesti

Received: 11 December 2016

Accepted: 17 January 2017

In The past recent years, no economic concept more than Resilient Economy has gained attention and has been the subject of deep and intense discussions. The buzzword “Resilient Economy” is a new term in the Iranian economic literature that fist coined by the Supreme Leader in 2010. Ever since there is considerable ambiguity among economists, politicians, and the public about, what precisely is meant by the notion of Resilient Economy, how can it be achieved, and how it relates to stable long run economic growth. This article, based on what is said about Resilient Economy by the Supreme Leader, conclude that conceptually it is very close to economic resilience plus economic stability. Some measures that can be taken to achieve economic resilience together with economic stability are also discussed in the article.

Keywords: Resilient Economy, Economic resilient, Economic stability.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی⁷

آینده پژوهی سازمان های دولتی ایران متناسب با اقتصاد مقاومتی محمد مبینی، غلامرضا معمارزاده طهران	۱	1	The Futures Study of Public Organization in accordance with the Requirements of Resilient Economy <i>Mohammad Mobini, Gholamreza Memar zade</i>
تحلیلی بر روابط علی بین شاخص های سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی بارویکرد تصمیم گیری چندمعیاره دیماتل علیرضا مقتدایی، عبدالله یاوران بخشایش	۳۳	33	Analysis of the Causal Relationships between Indicators of General Policies of Resistant Economy by Utilizing Multiple Criteria Decision Making (DEMATEL Approach) <i>Alireza Moghtadaei, Abdollah Yavaran Bakhshayesh</i>
اثرات فساد مالی بر درون زایی اقتصاد ایران؛ در راستای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی وحید شقاقی شهری، محمدحسین کریم	۶۳	63	Corruption and Endogenous Economy; in accordance with Resistant Economy (Case Study: Iran) <i>Vahid Shaghaghi Shari, Mohammad Hossein Karim</i>
تبیین رویکردها و مؤلفه های سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی بررسی موردی: تبیین بند دوازدهم سیاست ها؛ مؤلفه دیپلماسی اقتصادی یاسر سلیمانی، سعید سیدحسین زاده یزدی	۹۱	91	Explaining the Approaches and Components of Resistant Economy (CASE STUDY: Explaining the 20th Article of policies: The Components of Economic Diplomacy) <i>Yaser Soleimani, Saeid Seyed Hosseinzade Yazdi</i>
بررسی مؤلفه های اقتصاد مقاومتی در نظام درآمدی دولت و تأثیر آن بر رشد اقتصادی ایران نیره راثی، سیدجمال الدین محسنی زنوزی	۱۱۵	115	Examining the Resistant Economics Components in the Government Revenue and its Impact on Economic Growth <i>Nayere Rasi, S. Jamaledin Mohseni Zenouzi</i>
تعیین جایگاه ایران در منطقه از منظر اقتصاد دانش بنیان بر پایه الگوریتم خوشه بندی جواد نوری، علی بنیادی نایینی، محمد اسماعیل زاده	۱۳۳	133	Determining Iran's Position in the Region from the Perspective of Knowledge Based Economy based on Clustering Algorithm <i>Javad Noori, Ali Bonyadi Naeni, Mohammad Esmailzadeh</i>
اقتصاد مقاومتی و راه های دستیابی به آن محمد نوفرستی	۱۵۷	157	Resistant Economy and How It Could Be Achieved <i>Mohammad Nofaresti</i>
میزان تمایل به مصرف کالاهای داخلی مصرف کنندگان ایرانی از دیدگاه اقتصاد مقاومتی احسان حدیدی، عفت حدیدی زواره، اسفندیار دشمن زیاری	۱۶۹	169	Tendency Rate to Use the Domestic Commodities in Iran According to Resistant Economy Point of View <i>Ehsan Hadidi, Effat Hadidi Zavareh, Esfandiar Doshmanziari</i>

